

รายงานเบื้องต้น
การศึกษา
พืชสมุนไพรป่าไม้ในเชิงเศรษฐกิจ

โดย

นายทรงศักดิ์ วิทยอุดม
กลุ่มเศรษฐกิจป่าไม้
ส่วนวิจัยเศรษฐกิจและพัฒนากาารจัดการป่าไม้
สำนักวิชาการป่าไม้
กรมป่าไม้

คำนำ

การศึกษาพืชสมุนไพรป่าไม้ในเชิงเศรษฐกิจ

ในอดีตประเทศไทยเรามีความเฟื่องฟูเรื่องการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้าน อาศัยหมอชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรไทยเป็นผู้จัดการรักษาให้ ประกอบกับการตรวจหา สมุนไพรของโรคตามแบบอย่างแพทย์แผนไทย ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าไม้ไทย ทำให้ประชาชนสามารถหาแหล่งสมุนไพรได้ไม่ยากนัก ต่อมาวิวัฒนาการแพทย์แผนใหม่เข้ามาทำให้การ แพทย์แผนไทยโบราณหยุดชะงักลง จะเห็นได้ว่าปัจจุบันถ้าเราเป็นโรคเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ไข้หวัด ไข้หวัด ไข้หวัด ร้อนใน ท้องผูกก็มักจะใช้ยาแผนใหม่ เราลืมไปว่าเราเคยมียาสมุนไพรใกล้บ้านราคาถูก และเคยใช้มาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ทำให้เราต้องเสียเงินตราในการสั่งยาจากต่างประเทศปีหนึ่ง เป็นจำนวนมหาศาลถึงแม้ว่าจะไม่ได้สั่งเป็นยาโดยตรง ก็อาจมีการสั่งส่วนประกอบที่เป็นสารเคมี เข้ามาเป็นจำนวนมาก ถ้าเราสามารถเปลี่ยนทัศนคติการรักษาร่างกายโดยใช้พืชสมุนไพรที่มีอยู่ ใกล้ตัวมาใช้ก็จะทำให้เราสามารถประหยัดเงินตราที่จะออกนอกประเทศได้เป็นจำนวนมาก

หนึ่งในปัจจัยสี่ของมนุษย์ ก็คือ ยารักษาโรค ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่าปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคล้วนแล้วแต่ได้มาจากป่าไม้ทั้งสิ้น ในสมัยก่อนที่ จะมีความก้าวหน้าทางการแพทย์ มนุษย์เราได้อาศัยพืชสมุนไพรในธรรมชาติมาเป็นยารักษาโรค ต่อมาได้มีการนำพืชสมุนไพรมาวิเคราะห์หาสารเคมีที่ช่วยในการรักษาโรค และมีการสังเคราะห์ขึ้น เพื่อทำเป็นยาแผนใหม่ ซึ่งทำให้มีอำนาจในการรักษาโรคได้เร็วและดีขึ้น ทำให้การใช้พืชสมุนไพร ในการรักษาโรคลดลงไป ปัจจุบันได้มีการศึกษาแล้วเห็นว่าการใช้ยาแผนใหม่มากเกินไป ทำให้ เกิดผลข้างเคียงต่อร่างกายความนิยมใช้พืชสมุนไพรจึงได้เริ่มกลับมามีบทบาทในการรักษาร่างกาย และรักษาโรคมากขึ้น

พืชสมุนไพรเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ในธรรมชาติ การจะใช้พืชชนิดใดรักษาโรคอะไร ก็เกิด จากการสังเกต ประสบการณ์ของคนรุ่นเก่าที่ได้สั่งสมกันมา จะเห็นได้ว่าในตำรับยาแผนไทย จะมี การใช้พืชสมุนไพรหลายชนิดในการรักษาโรค ทั้งนี้เพราะพืชแต่ละชนิดมีการสะสมแร่ธาตุอาหาร ต่างกัน แร่ธาตุอาหารบางอย่างใช้รักษาอาการของโรคแต่ละชนิด การจะปรุงยารักษาโรคต้องดูถึง สาเหตุของการเกิดโรค และหาตัวยาคที่เหมาะสมมาประกอบยา

ยาแผนปัจจุบัน หรือยาแผนใหม่ก็เกิดจากการนำเอาพืชสมุนไพรมาวิเคราะห์หา ตัวยาคือสารเคมีว่ามีอะไรบ้าง แล้วสังเคราะห์ขึ้นมาใหม่ เฉพาะตัวยาคือรักษาโรคนั้น ๆ ทำให้มี ประสิทธิภาพในการรักษาโรคได้ตรงจุด คนไข้จะมีอาการดีขึ้นเร็วกว่าใช้พืชสมุนไพร แต่ยังมี การพัฒนายาแผนใหม่มากขึ้นเท่าใดก็ปรากฏว่ามีผลข้างเคียง (Side effect) ต่อร่างกายมนุษย์มากขึ้น เท่านั้น ถ้าเราพิจารณาดูวิเคราะห์ให้ต้องแท้ก็รู้ว่าในพืชสมุนไพรไม่ใหม่มีเฉพาะตัวยารักษาโรค

อย่างเดียวกันแต่ยังมีแร่ธาตุอาหารอื่นประกอบอยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำรับยาแผนโบราณจะมีการใช้พืชสมุนไพรหลายชนิดประกอบกันเป็นตำรับยาชุด หลักการปรุงยาแผนโบราณมุ่งหมายเพื่อใช้ในการบำบัดรักษาหรือป้องกันโรคครอบคลุมถึงสมุฏฐานของโรค แก้ไขและป้องกันโรคแทรกโรคตามไว้พร้อมกัน ตามหลักการแพทย์แผนโบราณ ยา หมายถึง สิ่งซึ่งประกอบขึ้นจากตัวยาดั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป เพื่อใช้ในการบำบัดรักษา ตรวจหรือป้องกันโรค ส่วนตัวยาเพียงอย่างเดียวไม่เรียกว่าเป็นยา คงเป็นเพียงตัวยาหรือเครื่องยาเท่านั้น ตาม พ.ร.บ. ควบคุมการประกอบโรคศิลปะ ยา หมายถึง วัตถุสารัตถานาชนิดที่นำมาใช้ในการวินิจฉัย บำบัด บรรเทา รักษาหรือป้องกันโรค หรือความเจ็บไข้ของมนุษย์หรือสัตว์

ลักษณะโครงสร้างของยาไทยมีดังนี้

1. ตัวยาดตรง เป็นตัวยาที่ใช้รักษาอาการหลักของโรค
2. ตัวยาช่วย เป็นตัวยาใช้รักษาโรคแทรก โรคตาม หรือโรครอง ตัวยาช่วยต้องไม่ขัดกับตัวยาดตรง กล่าวคือ ไม่มีฤทธิ์ทำลายล้างตัวยาดตรง
3. ตัวยาคุมหรือยาประกอบ เป็นตัวยาที่ประกอบทำให้ฤทธิ์ของยาหลัก และตัวยาช่วยดำเนินไปด้วยดียิ่งขึ้น หรือป้องกันโรคแทรก โรคตาม ทำให้ยามีสรรพคุณสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และตัวยาคุมต้องไม่ขัดฤทธิ์กับตัวยาดตรงตัวยาช่วยด้วย
4. ตัวยาซุรต ซุกลิน และแต่งสี เป็นตัวยาที่นำมาปรุงแต่ง เพื่อให้ยาชานานนั้นน่ารับประทาน และมีชื่อแม้ว่าต้องไม่ขัดฤทธิ์กับตัวยาข้างต้น

ข้อสังเกตในยาไทยที่ปรุงจากสมุนไพรจะแยกได้ตามรสชาติได้ดังนี้

1. ยารสฝาด	ชอบสุมาน
2. ยารสหวาน	ชิมซาบไปตามเนื้อ
3. ยารสเปรี้ยว	แก้พิษ
4. ยารสขม	แก้ไข บำรุงโลหิตทำให้เจริญอาหาร
5. ยารสเผ็ดร้อน	แก้ลม
6. ยารสมัน	บำรุงเส้นเอ็น
7. ยารสหอมเย็น	บำรุงหัวใจ
8. ยารสเค็ม	รักษาเนื้อไม่ให้เน่า ชิมซาบไปตามผิวหนัง
9. ยารสเปรี้ยว	กัดเสมหะ ฟอกเลือดและระบายอ่อน ๆ
10. ยารสจืด	ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้ ระงับเตโชธาตุกำเริบ

ยาทั้ง 9 รส นั้น สรรพพืชวัตถุทุกชนิดในโลกนี้มีสรรพคุณของยาทุกอย่างแล้วแต่ว่าจะมากน้อยแตกต่างกันเท่านั้น เมื่อนำมาปรุงเป็นยารวมตัวกันแล้วจะมีรสเพียง 3 รสเท่านั้นคือ

1. ยารสเย็น เป็นยาที่ปรุงขึ้นจากตัวยามีรสเย็น เช่น ใบไม้ที่มีรสเย็น เกสรดอกไม้มันร้อน เขา งา นอ ฯลฯ
2. ยารสร้อน เป็นยาที่ปรุงขึ้นจากตัวยามีรสร้อน เช่น เบลูจกูด ตริกฏุกกะเพรา หัสศุณ ฯลฯ
3. ยารสตุ้ม เป็นยาที่ปรุงขึ้นจากตัวยารสตุ้ม เช่น โกรฐต่าง ๆ เทียนต่าง ๆ กฤษณา เกสรทั้ง 5 ฯลฯ